

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Kunnskapsdepartementet
Postboks 8119 Dep.
0032 OSLO

Deres ref.:

Vår ref.:

Dato:

2018/664-25/FD V 2/HETH

07.03.2023

Høringsvar fra Forsvarsdepartementet til høring om NOU 2022: 17 Veier inn - ny modell for opptak til universiteter og høyskoler

Forsvarsdepartementet (FD) viser til Kunnskapsdepartementets (KD) høringsbrev om høring av NOU 2022: 17 Veier inn – ny modell for opptak til universiteter og høyskoler. FD viser også til FDs innspill til opptaksutvalget av 1. september 2022.

FD har bedt om innspill fra Forsvaret til høringssvaret. I sitt svar understreker Forsvaret at det er svært viktig at forslaget om å fjerne tilleggspoeng for fullført førstegangstjeneste ikke tas til følge. Forsvaret fremhever at tilleggspoeng både er viktig som motivasjon for å gjennomføre førstegangstjenesten og som anerkjennelse av den enkelte som har bidratt til fellesskapet gjennom tjenesten.

Førstegangstjeneste er en plikt staten pålegger den enkelte borger. Å gi dem som avtjener førstegangstjeneste tilleggspoeng er et viktig anerkjennende tiltak fra staten til borgere som berøres av denne plikten.

Departementet har over lengre tid arbeidet for en endring av dagens opptakssystem, til gunst for de vernepliktige. FD har i dette arbeidet hatt som ambisjon at det skal gis minimum to tilleggspoeng for fullført førstegangstjeneste. Dette skal være uavhengig av andre tilleggspoeng, som tilleggspoeng for høyere utdanning, fagskoleutdanning, folkehøgskole e.l. Videre bør det vurderes nærmere hvordan det kan tilrettelegges for ytterligere tilleggspoeng tilpasset innføring av differensiert førstegangstjeneste.

Departementet vil benytte anledningen til å takke opptaksutvalget for et godt gjennomført arbeid som har resultert i en NOU med interessante forslag til ny opptaksmodell. 3. mars 2022 deltok FD på innspillmøtet mellom opptaksutvalget, Forsvaret og Tillitsvalgtdordningen i Forsvaret (TVO). Forsvaret og TVO var de eneste samfunnsaktørene som var eksplisitt nevnt i utvalgets mandat og skulle således høres i løpet av utvalgets arbeid. FD satte pris på dialogen med og interessen fra utvalgets medlemmer. Noen av FDs synspunkter knyttet til

Postadresse:
Postboks 8126 Dep.
0032 Oslo

Kontoradresse:
Glacisgata 1
Oslo

Telefon:
23 09 80 00

Saksbehandler:
rådgiver Henrik Izzet Thommesen
Seksj for iverksetting og styring av personell- og kompetansepolitikk

E-postadresse:
postmottak@fd.dep.no

Webseite:
www.regjeringen.no/fd

Org.nr.:
972 417 823

tilleggs poeng er gjengitt i NOUen, men kan likevel gjentas og utdypes i dette høringssvaret. Videre i høringssvaret vil departementet kommentere utvalgets forslag til alternative former for anerkjennelse av førstegangstjeneste.

Innledning

Forsvarsdepartementet er ansvarlig for den langsiktige utviklingen av Forsvaret og vilkårene etaten operer under i fremtiden. En av Forsvarets viktigste innsatsfaktorer er personell, både sivil og militært ansatte, men også vernepliktige som avtjener førstegangstjeneste. Vernepliktige soldater er i tjeneste i Forsvaret i henhold til den lovpålagte tjenesteplikten som den fremgår i Grunnloven og lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret m.m (forsvarsloven).

I 2021 fullførte i overkant av 9000 vernepliktige førstegangstjenesten. Vernepliktige soldater som avtjener førstegangstjeneste fyller i dag Forsvarets behov på to måter. På den ene siden sørger den militære utdanningen i førstegangstjenesten for at det til enhver tid er en del av den norske befolkningen som besitter en grunnleggende militær kompetanse og evne til å tjenestegjøre i Forsvaret i tilfelle av krise eller krig. På den andre siden fyller soldater i førstegangstjenesten spesifikke roller som Forsvaret har behov for i den daglige oppdragsløsningen og som en del av den stående strukturen. Vernepliktige kan avtjene førstegangstjeneste fra det året de fyller 19 år, og tjenesten kan, per 2023, vare fra mellom 6 til 18 måneder. Vernepliktstiden er på tilsammen 19 måneder. De resterende månedene etter førstegangstjenesten avtjener den vernepliktige som reservist i for eksempel Heimevernet.

Forsvarsdepartementets kommentarer til utvalgets vurderinger og forslag

Opptaksutvalget foreslår at tilleggs poeng ved rangering i opptak til høyere utdanning fjernes. Blant disse tilleggs poengene er tilleggs poeng for fullført førstegangstjeneste. Utvalget viser til FDs skriftlige innspill til utvalget og departementets vektlegging av førstegangstjenesten som en plikt staten pålegger den enkelte borger.

Vernepliktstjenesten står således i en særstilling i forhold til andre aktiviteter som gir tilleggs poeng, og som førstegangstjenesten sammenlignes med i utvalgets vurderinger. FD merker seg hvordan førstegangstjenesten blir sidestilt med andre aktiviteter i utvalgets argumentasjon. Blant annet argumenterer utvalget for at det er vanskelig å argumentere for hvorfor førstegangstjeneste skal anerkjennes med tilleggs poeng, mens andre nyttige aktiviteter som språkkurs og annet, ikke skal det. Departementet er ikke enig i denne argumentasjonen. Uavhengig av den objektive eller subjektive nytten av andre aktiviteter, er førstegangstjenesten i en særstilling da tjenesten ikke er valgfri, men pålagt. Språkkurs, arbeid i helse- og omsorgssektoren, folkehøgskole, eller andre aktiviteter utvalget viser til i sin utredning, skiller seg fra pliktstjenesten nettopp fordi de er frivillige aktiviteter som ikke innebærer ulemper påført den enkelte av fellesskapet. FD anser at utvalgets argumentasjonsrekke kan være påvirket av de siste tiårenes endringer i Forsvarets struktur og det relativt reduserte omfanget av verneplikten i forhold til tiårene før 2000. I dette kan det ligge en oppfatning av at Forsvaret i 2023 kun selekterer meget motiverte vernepliktige som ser for seg en karriere i Forsvaret. FD vil understreke at dette ikke er tilfelle. Til avtjening av førstegangstjenesten selekterer Forsvaret vernepliktige som anses å inneha evner og forutsetninger for å gjennomføre tjenesten på en god måte i henhold til Forsvarets behov.

Motivasjon er en viktig faktor i dette, men er ikke et krav eller eneste forutsetning for seleksjon. Tjenesten de vernepliktige blir underlagt er derfor i aller høyeste grad fortsatt en samfunnsplikt, med det dette innebærer av krav til den enkelte.

FD tar til etterretning at utvalgets mindretall har anerkjent dette faktum. Utvalgets mindretall fremhever at verneplikten er fastsatt i Grunnloven. Mindretallet trekker også frem vernepliktens sterke og lange tradisjon i det norske samfunnet. FD ser positivt på denne argumentasjonen fra utvalgets mindretall, samt mindretallets forslag om at det må kunne gis tilleggs poeng for fullført førstegangstjeneste, med mindre andre fullgode kompensasjonsordninger er etablert ved innføringen av ny opptaksmodell.

Majoriteten av soldatene i førstegangstjenesten kalles inn av Forsvaret rett etter videregående utdanning. For mange innebærer det en utsettelse av utdannings- og yrkesplaner. For de som skal søke høyere utdanning betyr det en utsettelse av studiestart på minst ett år, og i flere tilfeller en utsettelse på nærmere 2 år hvis studiestart og dimisjonsdato ikke sammenfaller. Dette er en ulempe som i dag søkes kompensert blant annet via tilleggs poengene ved opptak. Tiltaket er på denne måten spisset mot ulempen som skal kompenseres for. Tilleggs poengene har også universell virkning i målgruppen og oppleves som et udelt gode.

I tillegg til at tilleggs poengene må anses som anerkjennende og kompenserende for avtjening av førstegangstjeneste, må de også anses som et tiltak som indirekte bidrar til å understøtte Forsvarets samfunnsoppdrag gjennom å gjøre verneplikten mer anerkjent og således øke den enkeltes motivasjon for å avtjene førstegangstjeneste. FD er kjent med at en vurdering av påvirkning på andre samfunns mål ikke har vært del av utvalgets mandat, men mener det likevel er essensielt i dette tilfellet.

Dagens utfordrende sikkerhetspolitiske situasjon tilsier at vi må tenke mer helhetlig på stats- og samfunns sikkerheten i Norge. I dette helhetsbildet er Forsvaret en helt sentral aktør. Forsvaret er avhengig av å kunne disponere betydelige personellressurser i krise eller krig. En del av personellet er ansatte i Forsvaret, hvor førstegangstjenesten er en viktig rekrutteringsbrønn. Likevel er den største delen av Forsvarets disponible personell ikke fast ansatte, men reservister. Reservister har fullført førstegangstjeneste, og har sitt daglige virke i det sivile liv, enten det er studier eller i arbeid. Reservistene tilfører Forsvarets struktur nyttig kompetanse fra sitt sivile virke. Dette gjelder ikke minst personellet som har tatt høyere utdanning etter førstegangstjenesten. Forsvaret er således tjent med en kobling mellom tjenesten i Forsvaret og kompetansen som høyere utdanning fører med seg. Tilleggs poeng for fullført førstegangstjeneste spiller ikke en avgjørende rolle for Forsvarets tilgang på kompetent personell, men er én faktor som knytter borgere med høyere utdanning til Forsvarets struktur. Den sikkerhetspolitiske situasjonen, satsningen på forsvar og sikkerhet, og vernepliktens fortsatte betydning for Forsvarets struktur, tilsier at det vil være uklokt å nå gjøre store endringer i en av de få kompenserende tiltakene for vernepliktige.

Kompenserende tiltak ved bortfall av tilleggs poeng

Opptaksutvalget har foreslått at det istedenfor tilleggs poeng utredes om det kan innføres andre kompenserende tiltak. Utvalget foreslår å beholde og utvide ordningen med

reservasjon av studieplass, legge bedre til rette for at soldater kan ta nye fag fra VGS, legge til rette for at soldater kan følge oppstarten av studium i siste del av tjenesten, eller innføre økonomiske tiltak som økt studiestøtte eller pensjonsopptjening.

FD har gjennomført en forenklet analyse av disse forslagene. Tiltakene og særlig de økonomiske tiltakene må utredes grundigere før departementet kan komme med en helhetlig anbefaling. Den forenklete analysen gir likevel et bilde av relevans, hensiktsmessighet og gjennomførbarhet ved hvert av tiltakene. FD har lagt vekt på at kompensierende tiltak må være av samme verdi og effekt som dagens ordning med tilleggspoeng. Få av utvalgets forslag passer disse forutsetningene.

Reservasjon av studieplass er en allerede eksisterende ordning. Den kan gjerne utvides, men bidrar i liten grad til å anerkjennelse av tjeneste eller kompensering for tapt studietid. Ordningen baserer seg på en allerede innvilget rettighet (innvilget studieplass) som den vernepliktige allerede har opparbeidet seg. Tiltaket vil derfor ikke anses som et gode, heller et avbøtende tiltak for noe som fungerer optimalt og uten ulempe i det sivile liv.

Forsvaret legger i dag til rette for at vernepliktige kan lese på fag fra VGS og stille til privatisteksamen. Denne ordningen kan forbedres, men er til syvende og sist begrenset av tjenestens krav og Forsvarets behov. Muligheten en vernepliktig har til å lese på VGS-fag varierer derfor stort ut i fra hvilken avdeling personen er tilknyttet, og type tjeneste som gjennomføres. Denne ordningen kan derfor ikke anses som et universelt gode for alle vernepliktige, i motsetning til eksisterende ordning. I Vernepliktsundersøkelsen 2021 spurte Forsvaret vernepliktige soldater om hvor godt de kjenner til dette tilbudet. To av tre svarte at de kjente til muligheten til å lese på skolefag, men det er kun tre av ti som har benyttet seg av tilbudet om stipend, og kun en av ti har benyttet seg av tilbudet om nettstudier gjennom Forsvarets rammeavtale. Dette viser at det er store variasjoner i behov for og mulighet til å benytte seg av dette tiltaket.

Det foreslåtte tiltaket med å legge til rette for at vernepliktige kan følge studiestart i siste del av tjenesten, anses som urealistisk. Det er svært sårbart for endringer i tjenestens innhold etter Forsvarets behov, vanskeliggjør studiestedenes oppfølging av nye studenter og medfører at studenten går glipp av viktig sosial integrering ved studiestart. Vernepliktige blir med dette tiltaket presset til å velge mellom en innholdsmessig redusert studiestart eller å vente med å starte på studiet til etter tjenesten. Dette vil derfor trolig ikke bli ansett som et gode i målgruppen.

De tiltakene som initielt er vurdert som mest effektive er økonomiske tiltak. Utvalget foreslår selv tiltak som opptjening av pensjonspoeng eller styrket utdanningsstøtte. I henhold til folketrygdloven og forskrift om alderspensjon i folketrygden, er vernepliktige sikret pensjonsopptjening for avtjening av førstegangstjeneste. En tenkt utvikling av dette kan være å innlemme vernepliktige i Statens pensjonskasse. Dette vil møte på utfordringer knyttet til vernepliktiges arbeidsrettslige status i staten. I tillegg anses forslaget om pensjonspoeng som kommunikativt krevende ovenfor målgruppen som normalt ikke har fokus på pensjonsalder på det stadiet i livet, og tiltaket bidrar dermed lite til oppslutning om førstegangstjenesten.

En styrket utdanningsstøtte, i form av høyere omgjøring av studielån til stipend i Lånekassen, kan være et positivt tiltak. Det kan ha stor anerkjennende effekt, og kan i noe grad oppleves å kompensere for tapt utdanningstid. Et slikt tiltak vil derimot føre med seg forholdsvis store budsjettmessige konsekvenser.

FD setter spørsmålstegn ved den samfunnsøkonomiske hensiktsmessigheten ved disse forslagene. Utvalget argumenterer riktignok for at tilleggspoeng har samfunnsøkonomiske kostnader. FD legger til grunn at fjerningen av tilleggspoeng må kompenseres med alternative tiltak, tiltak som på sikt kan vise seg å inneha en større kostnad enn dagens ordning.

Konklusjon

Dagens ordning med tilleggspoeng for fullført førstegangstjeneste er hensiktsmessig og velfungerende. Den bidrar til anerkjennelse for vernepliktiges pliktjeneste og kan oppleves som kompenserende for tapt studietid. Som et resultat av dette bidrar den til Forsvarets seleksjon av vernepliktige og understøtter derfor Forsvarets samfunnsoppdrag. Dagens ordning har ingen direkte kostnader og en videreføring vil innebære en mindre økonomisk kostnad enn andre tiltak som da bør innføres.

Departementet understreker at en full utredning av alternative tiltak ikke er gjennomført, og at elementer ved foreslåtte eksisterende tiltak kan forbedres til gunst for de vernepliktige. På samme måte er ikke FD fremmed for at det på sikt kan utvikles nye tiltak som er like gunstige og hensiktsmessige som tilleggspoeng er i dag. Inntil det er tilfelle anser FD at det vil være uklokt å gjøre store endringer i en av de få kompenserende tiltakene for vernepliktige.

I lys av utvalgets vurderinger anbefaler FD følgende:

- Tilleggspoeng for fullført førstegangstjeneste videreføres som eneste tilleggspoeng i rangering av opptak til høyere utdanning.

Med hilsen

Kjersti C. Klæboe (e.f.)
ekspedisjonssjef

Casper Erichsen
kommandør

Dokumentet er elektronisk godkjent og signert, og har derfor ikke håndskrevne signaturer.

Kopi til:
Forsvarsstaben
Tillitsvalgtordningen i Forsvaret